

До разової спеціалізованої
вченої ради PhD 14524
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(46027, вул. М. Кривоноса, м. Тернопіль)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата історичних наук, доцента, доцента кафедри всесвітньої історії та
релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ПРИЙДУНА СТЕПАНА ВАСИЛЬОВИЧА

на дисертаційне дослідження **ГАВУРА ВІТАЛІЯ АНДРІЙОВИЧА** на тему:
**«УКРАЇНА–ЯПОНІЯ: ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ВІДНОСИНИ В КІН.
XX – ПОЧ. XXI СТ.»**,

представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність проблематики дослідження. Посилення поліцентричності сучасної системи міжнародних відносин супроводжується подальшою ерозією безпекових інституцій, покликаних забезпечувати дотримання ключових принципів ялтинсько-потсдамської системи міжнародних відносин. Очевидно, що ключовими каталізаторами цих процесів є безпрецедентне розширення військових конфліктів та активізації держав-ревізіонерів чинного світового порядку, окрім масштабної російської агресії проти України, посиленням активності КНР та кризою всередині євроатлантичної спільноти ключове значення має і кардинальна трансформація зовнішньополітичної стратегії США за часів другої адміністрації Дональда Трампа. Відмова Білого дому від традиційної з часів Другої світової війни орієнтації у реалізації своєї зовнішньої політики на підтримку союзників та лідерство вільного світу призвело до турбулентної геополітичної невизначеності, в

контексті якої традиційні стратегічні партнери Вашингтона розпочали активний пошук нових моделей адаптації до цих реалій. Особливо актуальним вирішення цього завдання є для держав, безпека яких з часів Другої світової війни повністю гарантувалась геополітичним лідерством Вашингтона, у цьому контексті феномен Японії полягає у тому, що, незважаючи на своє географічне розташування її повоєнний політичний устрій було сконструйовано за принципами західної ліберальної демократії, а ключовим імперативом реалізації зовнішньополітичного курсу залишається залежність від США у безпековому плані. Подальше зростання напруженості в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, обумовлене активізацією військово-політичної співпраці ключових ревізіонерів постбіполярної системи міжнародних відносин – КНДР, КНР і РФ істотно ускладнює геополітичне становище Японії, яка, незважаючи на зміну геополітичних пріоритетів США залишається форпостом західної моделі світового порядку в регіоні. Очевидно, що ці реалії актуалізують переосмислення відносин між Україною та Японією, оскільки обидві держави, незважаючи на географічну віддаленість дотримуються спільних цінностей як у сфері внутрішньополітичного врядування, так і в геополітичному контексті.

Японія як член G7 з 2014 р. залишається чи не єдиною державою Азіатсько-Тихоокеанського регіону, яка послідовно та системно підтримує територіальну цілісність й суверенітет України, засудила російську агресію й долучилась до усіх санкцій колективного Заходу, очевидно, що така позиція обумовлюється не лише залежністю від США у геополітичному контексті, наявністю неврегульованих територіальних суперечок із РФ, але й усвідомленням Токіо зростання загрози подальшої консолідації РФ, КНР і КНДР. У цьому контексті істотно зростає геополітичний потенціал українсько-японських двосторонніх міждержавних відносин саме у протидії ревізіонерам постбіполярної системи міжнародних відносин. Варто акцентувати увагу на тому, що як в академічному, так і політичному дискурсі саме цей вектор зовнішньої політики України є недостатньо осмисленим та розробленим, що свідчить про необхідність аналізу ключових етапів двостороннього співробітництва, виявлення ключових проблем та окреслення

ефективних механізмів інтенсифікації японського вектора зовнішньої політики нашої держави, а відтак і розроблення подальших рекомендацій для розширення кола союзників України поза Західним світом.

Розв'язанню окресленої проблеми присвячено дисертаційну роботу Гавура Віталія на тему: «Україна–Японія: політичні та культурні відносини в кін. XX – поч. XXI ст.».

Наукова новизна роботи полягає у системному переосмисленні динаміки міждержавної взаємодії України та Японії, виходячи з трансформації стратегічних пріоритетів та інтенсивності політичного діалогу. У роботі здійснено комплексний аналіз українсько-японського партнерства в контексті російської збройної агресії, що дало змогу визначити специфіку солідарної підтримки Токіо в нових геополітичних реаліях та виокремити особливості культурно-гуманітарної співпраці як інструменту зміцнення міжнаціональних зв'язків. Крім того, науковий доробок розширює джерельну базу національної історіографії шляхом залучення нових матеріалів цифрової дипломатії, зокрема верифікованого контенту офіційних сторінок Посольства України в Японії та Посольства Японії в Україні у соціальних мережах, що дозволило деталізувати механізми оперативної міждержавної комунікації в умовах правового режиму воєнного стану.

Структура дисертаційного дослідження визначена його логікою, метою та завданнями, а також зумовлена дотриманням проблемно-хронологічного принципу викладу матеріалу. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел, що налічує 520 позицій.

Оцінка змісту та структури дисертації. У вступі здобувач аргументовано та розширено обґрунтовує актуальність проблематики дослідження, особливої уваги заслуговує теза про спільний травматичний досвід (жертви ядерних катастроф та перебування суверенних територій обох держав під контролем РФ та визнання чіткої мети – їх повернення). Мета дослідження характеризується логічною послідовністю та змістовною глибиною, а сформульовані завдання демонструють чітку кореляцію зі структурою та внутрішньою логікою роботи. Об'єкт і предмет наукового пошуку визначено з належним ступенем конкретизації та теоретичного

обґрунтування. Обґрунтування хронологічних і територіальних меж дисертації підтверджує високий рівень методологічної культури та фахової підготовки автора.

Перший розділ традиційно, присвячено стану наукової розробки, джерельній базі та методології дослідження. Автор акцентує увагу на тому, що тематика українсько-японських відносин є відносно новою для досліджень у сфері історії та міжнародних відносин. Водночас інтерес до цієї тематики поступово зростає, у зв'язку з цим класифікація історіографії здійснюється за географічним принципом: дослідження українських та зарубіжних дослідників. Характеризуючи джерельну базу дослідження, варто відзначити її розгалуженість та системну структурованість, оскільки дисертант виділяє такі джерела: документальні історичні джерела (угоди, звіти та заяви міжнародного характеру); усні джерела (інтерв'ю різноманітних фахівців); масові джерела (періодична преса, зокрема її вебсайти, а також вебсторінки в соціальних мережах тощо). Такий підхід до формування джерельного корпусу дозволив автору забезпечити високий рівень репрезентативності та всебічно висвітлити об'єкт наукового пошуку.

Методологія дослідження базується на системному та міждисциплінарному підходах, що забезпечує об'єктивність аналізу українсько-японських відносин. Використання широкого спектра методів (історико-генетичного, системного, компаративного) у поєднанні з чітко визначеним понятійно-категоріальним апаратом дозволило автору уникнути суб'єктивних упереджень і сформулювати цілісні, науково обґрунтовані висновки.

У **другому розділі** автор здійснює комплексний аналіз зовнішньополітичних цілей Японії шляхом виокремлення ключових чинників трансформації дипломатичних цілей, пріоритетів та основних аспектів міжнародного позиціонування Японії, а також безпекової політики від завершення Другої світової війни до початку XXI ст. Зокрема автор акцентує увагу на тому, що протягом зазначеного періоду основою зовнішньополітичної стратегії Японії була доктрина Йошіди, яка передбачала союз із США в Холодній війні проти комунізму; Японія зводить свої оборонні витрати до мінімуму та покладається на США; акцент ставиться на економічній дипломатії. Однак, поступово відбувається еволюція

геополітичного статусу Токіо від залежного союзника США в біполярному світі до активного протистояння із ревізіонерами ялтинсько-потсдамської системи міжнародних відносин. З 2015 р. Японія прийняла закони, які позначили її шлях у напрямку становлення «активної» політики. В 2022 р. було затверджено Стратегію національної безпеки та Стратегію національної оборони, які лише підкреслили обраний напрямок.

У **третьому розділі** дисертант здійснює комплексний аналіз політичного аспекту міждержавних двосторонніх відносин Україна-Японія, видляючи три ключові етапи: 1991–2013 рр.; 2014–2021 рр.; з 2022 р. Аналіз підрозділу 3.1 свідчить про глибоке вивчення автором процесу становлення українсько-японських відносин, які пройшли шлях від гуманітарної взаємодії після Чорнобильської катастрофи до стратегічного «глобального партнерства». Автор майстерно поєднує аналіз інституційної бази та дипломатичних візитів на найвищому рівні з висвітленням ключових концепцій японської зовнішньої політики, зокрема «доктрини Йошіди» та «дипломатії цінностей». Особливої наукової ваги роботі надає об'єктивність у висвітленні як успішних ініціатив (співпраця в рамках ГУАМ, яку було розпочато з проголошенням «Дуги свободи та процвітання» Токіо у 2006 р., розглядається як спроба Японії сприяти демократизації усього регіону, включно з Росією, а також пов'язується з її прагненням отримати політичний козир у відносинах з Москвою, реформування РБ ООН), так і проблемних аспектів (реалізація Кіотського протоколу).

У параграфі 3.2 автор ґрунтовно досліджує якісну трансформацію українсько-японських відносин, що відбулася на тлі Революції Гідності та російської агресії та акцентує увагу на переході Японії від ролі економічного донора до статусу стратегічного політичного союзника України в Азії. Автор детально аналізує солідарність Токіо з Києвом у межах G7, санкційну політику проти РФ та суттєве розширення програм допомоги (ОДР) для підтримки внутрішніх реформ в Україні. Особливу увагу приділено економічній дипломатії, модернізації критичної інфраструктури та унікальній співпраці у сфері ядерної безпеки («Чорнобиль – Фукусіма»). Текст відзначається високим рівнем аналітики, використанням

актуальних соціологічних даних та чітким висвітленням інтеграції України в японську концепцію «вільного й відкритого Індо-Тихоокеанського регіону».

Особливо актуальним є параграф 3.3 Характер двосторонніх відносин на тлі повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2022), який засвідчує здатність автора фахово інтерпретувати фундаментальний злам у японській зовнішній політиці після 2022 року, що виявився в остаточній відмові Токіо від «балансування» на користь безальтернативної підтримки України. Дисертант переконливо доводить, що повномасштабна війна стала каталізатором перетворення Японії на проактивного лідера демократичного табору в Азії, який синхронізує захист суверенітету України з власною концепцією «ціннісно-орієнтованої дипломатії» та стратегією «вільного й відкритого Індо-Тихоокеанського регіону». Автор слушно акцентує увагу на новій ролі Японії як ключового партнера у повоєнному відновленні, підкреслюючи неподільність безпеки Європи та Східної Азії в сучасних геополітичних реаліях.

Четвертий розділ кваліфікаційний роботи присвячено ґрунтовній ретроспективі українсько-японських культурних взаємин, простежуючи їхню еволюцію від поодиноких етнічних контактів XVIII–XIX століть до системної публічної дипломатії сучасності. Дослідник переконливо обґрунтовує роль культури як стратегічного інструменту «м'якої сили», що дозволив Україні утвердити власну національну суб'єктність в очах японського суспільства та ефективно протидіяти російським інформаційним впливам, які тривалий час домінували в регіоні. Особливу наукову цінність має висновок автора про те, що гуманітарна співпраця у сферах літератури, мистецтва та освіти стала не просто доповненням до політичного діалогу, а фундаментальною передумовою для формування взаємної довіри та успішного розвитку стратегічного партнерства між державами.

Сформульовані положення характеризуються науковою автентичністю та високим ступенем достовірності. **Висновки** логічно випливають із визначених завдань роботи, відповідають її структурі та спираються на солідне фактологічне підґрунтя й розгалужену базу джерел.

Дискусійні аспекти та зауваження. Позитивно оцінюючи наукову значущість представленої дисертації, вважаємо за необхідне зупинитися на окремих дискусійних моментах та сформулювати низку рекомендацій щодо уточнення певних складників роботи в контексті перспектив дослідження:

➤ визнаючи високу якість проведеного історіографічного аналізу, висловлюємо побажання щодо поглиблення дискурсу шляхом залучення репрезентативного масиву праць західних теоретиків, що дозволило б ширше висвітлити концептуальні засади розвитку сучасних міжнародних процесів у контексті постбіполярної парадигми;

➤ розділ 2. Японія: зовнішньополітичні цілі сконструйований таким чином, що складається враження, що об'єктом дослідження є японсько-українські відносини, а не – українсько-японські, також цей розділ перенасичений фактологічним матеріалом, цитуванням документів, які дуже часто виходять за хронологічні рамки дослідження;

➤ у розділі 3. автор здійснює детальний аналіз політичного аспекту двосторонніх відносин Україна-Японія, однак відсутнє висвітлення місця Японії у концепції багатовекторності зовнішньої політики України у 90-х рр. юридичне і фактичне;

➤ автор акцентує увагу на співпраці Японії з ГУАМ та спробах Токіо синхронізувати цю геополітичну ініціативу України із Дугою свободи і процвітання, однак у дисертації відсутня оцінка ставлення Японії до геополітичних проєктів Кремля, спрямованих на реінтеграцію СРСР у 90-х рр. ХХ ст.

Висловлені зауваження мають переважно дорадчий характер і спрямовані на окреслення горизонтів подальшого наукового пошуку. Вони не нівелюють наукової новизни дисертації, яка вирізняється аналітичною самостійністю, системно-комплексним підходом до розв'язання дослідницької проблеми та верифікованістю отриманих результатів.

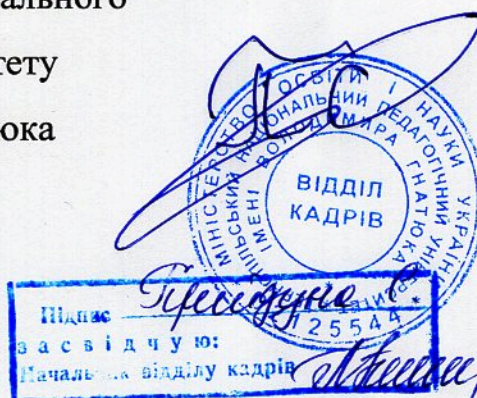
Загальний висновок. Загалом дисертаційне дослідження Віталія Гавура на тему: «Україна–Японія: політичні та культурні відносини в кін. ХХ – поч. ХХІ ст.» повністю відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки

України від 12 січня 2017 р. №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН №759 від 31.05.2019 р.) та Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (в редакції Постанови КМУ №507 від 03.05.2024 р.), а її автор Гавур Віталій Андрійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Степан ПРИЙДУН

М. Прийдун